

Шмігельська З.К.

канд. економ. наук

Дурицька Г.В.

канд. економ. наук, доцент

Львівський інститут банківської справи

Університету банківської справи Національного банку України

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ

INVESTMENT CLIMATE OF UKRAINE

У статті досліджено сучасний стан інвестиційного клімату України на основі аналізу індексів світових компаній, що складають рейтинги країн відносно привабливості їх інвестиційного клімату чи загального становища (рейтинг журналу «Euromoney», Institutional Investor, рейтинг центру Heritage Foundation, Global Competitiveness Index та ін.) Аналіз та оцінка вітчизняного інвестиційного клімату підкріплені даними Державного комітету статистики України за 2011-2012 роки. Окремим напрямом дослідження були обсяг та розподіл прямих іноземних інвестицій та динаміка змін інвестицій в основний капітал. В результаті проведеного аналізу з'ясовано, що для суттєвого покращення місця України у зазначених вище рейтингах актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

В статье исследовано современное состояние инвестиционного климата Украины на основе анализа индексов мировых компаний, которые составляют рейтинги стран относительно привлекательности их инвестиционного климата или общего положения (рейтинг журнала «Euromoney», Institutional Investor, рейтинг центра Heritage Foundation, Global Competitiveness Index и др.) Анализ и оценка отечественного инвестиционного климата подкреплен данными Государственного комитета статистики Украины за 2011-2012 года. Отдельным направлением исследования были объем и распределение прямых иностранных инвестиций и динамика изменений инвестиций в основной капитал. В результате проведенного анализа выяснено, что для существенного улучшения места Украины в отмеченных выше рейтингах актуальным на сегодня есть вопрос усовершенствования правовой и организационной базы для повышения дееспособности механизмов обеспечения благоприятного инвестиционного климата и формирование основы сохранения и повышения конкурентоспособности отечественной экономики.

In the article investigational the modern state of investment climate of Ukraine is on the basis of analysis of indexes of world companies which make ratings of countries in relation to the attractiveness of ikh of investment climate or general (rating of magazine «Euromoney», Institutional Investor, rating of center of Heritage Foundation, Global Competitiveness Index but other) Analysis and estimation of domestic investment climate is supported information of the State committee of

statistics of Ukraine for 2011-2012 years. Separate direction of research were a volume and distributing of direct foreign investments and loud speaker of changes of investments in the fixed assets. It is found out as a result of the conducted analysis, that for the substantial improvement of place of Ukraine in ratings marked higher actual for today there is a question of improvement of legal and organizational base for the increase of capability of mechanisms of providing of favourable investment climate forming of basis of maintenance and increase of competitiveness of domestic economy.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційна діяльність, рейтинг країни.

Вступ. Сучасний розвиток світової економіки супроводжується процесами інтернаціоналізації та глобалізації. Щоб долучитися до даних процесів, економіка країни має бути добре розвинуеною та конкурентоспроможною. Інвестиції ж є одним з найголовніших засобів, що дозволяє забезпечити вихід економіки з кризи та підвищити якісні показники господарської діяльності, якими визначається конкурентоспроможність та економічне зростання загалом. Таким чином, вивчення інвестиційного клімату країни та шляхів його покращення є досить актуальною темою, адже саме на основі стану інвестиційного клімату визначається привабливість країни для здійснення у ній інвестиційної діяльності як іноземними, так і вітчизняними інвесторами.

Вивченням інвестиційного клімату та інвестиційної сфери в цілому займалось досить багато вітчизняних дослідників, серед яких: Бажал Ю.Н., Бланк І.А., Геєць В.М., Герасимчук М.С., Іщук С.О., Кваснюк Б.Є., Кузьмін Лук'яненко Д.Г., Ляшенко В.І., Мокій А.І., Пересада А.А., Письмак В.П., Побурко Я.О., Реверчук С.К., Сиденко В.Р., Точилін В.О., Федоренко В. Г., Філіпенко А.С., Чемерис О.М., Чумаченко Н.Г., Шевчук В.Я. та інші.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в оцінці сучасного стану інвестиційного клімату України та визначенні головних шляхів його покращення.

Методологія. В роботі використані наступні методи дослідження: аналітичний, статистичний, порівняльних оцінок тощо.

Результати дослідження. На даний час існує значна кількість визначень поняття «інвестиційного клімату», проте більшість вчених трактують його наступним чином - сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні і визначають її привабливість для іноземного інвестора [1].

Сучасний стан інвестиційного клімату України є незадовільним. Про це свідчать індекси різних світових компаній, що складають рейтинги країн

відносно привабливості їх інвестиційного клімату чи загального становища (рейтинг журналу «Euromoney», Institutional Investor, Індекс Глобалізації, рейтинг центру Heritage Foundation, Global Competitiveness Index та ін.). За індексом економічних свобод, який у даний час становить 46.1, Україна займає 163 місце з 179 країн у рейтингу Heritage Foundation. Значення індексу України найнижче серед усіх країн Європи та не досягає середнього світового рівня. Країна належить до категорії «пригнічених» країн. Щоб перейти хоча б до категорії «переважно невільні» країни, індекс повинен зрости та становити як мінімум 50. Щодо саме інвестиційної свободи, то за 17 років цей показник ні разу не зріс, після кількох років стабільності на рівні 50 у 2003 р. він знизився до 30, а у 2010 р. до 20. Все це не сприяє залученню інвестицій, а лише погіршує інвестиційний клімат країни [2].

Відповідно до рейтингу Світового економічного форуму, якщо у 2008-2009р.р. Україна відносилась до країн на стадії «розвитку за рахунок ефективності», то у 2010-2011 рр. втратила позиції та знаходилась на перехідній стадії між «розвитком за рахунок базових факторів» та «розвитком за рахунок ефективності».

Щодо окремих показників, то за період з 2008 р. по 2011 р.:

- знизились показники якості інститутів, макроекономічної стабільності, ефективності ринку товарів і послуг, ринку праці, розвитку фінансового ринку, розміру внутрішнього ринку, конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу;
- підвищились показники інфраструктури, вищої освіти та професійної підготовки, технологічного рівня;
- незмінними залишилися показники здоров'я та початкової освіти [2].

Протягом 2011 року Уряд продовжував вирішувати поставлене завдання з відновлення економічного зростання і створення на цій основі платформи для започаткування невідкладних системних реформ. В цілому, в Україні за оперативними даними Держстату у III кварталі 2011 року відбулося зростання ВВП на 6,6 % по відношенню до відповідного періоду 2010 року. Уповільнення зростання порівняно із результатами I кварталу пов'язано в основному з ефектом статистичної бази. За 9 місяців 2011р. реальне зростання ВВП в Україні становило 5,3% (порівняно з відповідним періодом 2010р.).

Результати роботи промисловості за 2011 рік дозволяють позитивно оцінювати перспективи розвитку реального сектору економіки у поточному році, хоча темп приросту обсягів промислового виробництва дещо уповільнився і становив 7,3 % (за 11 міс. – 7,8 %). У розрізі основних видів промислової діяльності зростання у 2011 році було зафіксовано у добувній (на 6,9%) та переробній (на 7,7%)

промисловості і виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (на 5,4%).

Зростання виробництва за 2011 р. у експорто-орієнтованих галузях – у металургійній промисловості спостерігалось зростання обсягів виробництва – 8,5% (проти 9,8 % у січні-листопаді 2011р.) і хімічній та нафтохімічній промисловості – 14,4% (проти 15,4 % у січні-листопаді 2011 р.).

Активізація виробничої діяльності, зростання внутрішнього попиту також сприяло прискореному збільшенню виробництва з боку внутрішньо-орієнтованих галузей.

Окремо слід відзначити суттєве зростання виробництва машинобудування у 2011 р. – 16,9 % (проти 17,4 % у січні-листопаді поточного року) - виду промислової діяльності, який орієнтований на виробництво продукції з високою часткою доданої вартості.

Отже, результати роботи промисловості за 2011 рік дозволяють з оптимізмом очікувати перспективи розвитку реального сектору економіки у поточному році.

Активізація виробничої діяльності, яка спостерігається в Україні, починаючи з 2010 року, відобразилась на позитивній динаміці фінансових результатів (за 11 місяців 2011 року - 107,6 млрд. грн., що в 2,2 рази більше, ніж за відповідний період 2010 року) .

За підсумками 11 місяців 2011 р. чисельність прибуткових підприємств перевищувала чисельність збиткових (60,7% до 39,3% від загальної кількості).

Поряд з цим, зменшується кількість зареєстрованих безробітних. Наприкінці грудня 2011 року зареєстровано 482,8 тис. безробітних, що становить 1,8% від загальної кількості населення працездатного віку.

При цьому прискореними темпами відбувається зростання реальної (з урахуванням інфляції) середньомісячної заробітної плати (у 2011 році приріст становив 8,7 відсотка). Збільшення реальної заробітної плати відбулося завдяки позитивній динаміці виробництва та черговому підвищенню мінімальної заробітної плати з 1 грудня до 1004 грн. (у січні-грудні 2011 р. до відповідного періоду 2010 р. підвищення мінімальної заробітної плати склало 8,4%) [3].

Отже, поступове відновлення вітчизняного промислового виробництва та покращення ситуації на ринку праці, поступове покращення ситуації у зовнішній торгівлі демонструє міжнародним експертам та іноземним інвесторам здатність України закріпити позитивну динаміку економічного зростання.

За даними Держкомстату у 2011 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6,5 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій. У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни у 2011 році становив 4,6 млрд. дол. США.

Станом на 01.01.2012 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці, склав 49,4 млрд. дол. США, що в розрахунку на одну особу становить 1084,3 дол. США (рис. 1).

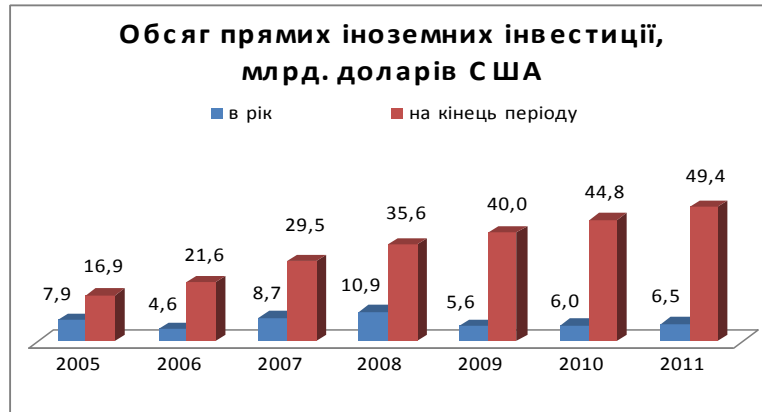

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій [5]

Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності.

На підприємствах промисловості зосереджено 30,9 % загального обсягу прямих інвестицій в Україну, у фінансових установах – 33,1% (рис. 2).

Рис. 2 . Розподіл прямих іноземних інвестицій [5]

Станом на 01.01.2012 на підприємствах промисловості зосереджено – 15238,6 млн. дол. США, у т.ч. переробної – 13056,8 млн. дол. США та добувної – 1492,4 млн. дол. США. Серед галузей переробної промисловості у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів унесено 6084,2 млн. дол. США прямих інвестицій, у виробництво харчових продуктів, напоїв і

тютюнових виробів – 2065,7 млн. дол. США, хімічну та нафтохімічну промисловість – 1375,8 млн. дол. США, машинобудування – 226,0 млн. дол. США, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 893,0 млн. дол. США. В організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, унесено 5721,5 млн. дол. США (11,6%), у підприємства торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 5193,5 млн. дол. США (10,5%) [4].

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Франція, Швеція, Віргінські Острови, Британські та Сполучені Штати Америки (рис. 3).

Рис. 3. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну [5] .

Незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики кількох країн – основних інвесторів.

Спостерігається непропорційний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіони України (рис. 4).

Рис. 4 . Розподіл залучених прямих іноземних інвестицій в Україну [5].

До восьми регіонів: Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Київської, Львівської, Одеської, Запорізької, АР Крим та до м. Київ надходить найбільше всього інвестицій – 89,7 відсотка всіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та інвестицій в основний капітал в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

Слід зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2002-2011 роки значно змінилася. Так, у 2001-2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36 відсотків. На сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення в грошових внесках.

Обсяги залучення інвестицій в основний капітал підприємств України у січні-вересні 2011 року складають 117,2 млрд. грн., що становить 121,2 відсотків до відповідного періоду 2010 року (рис. 5).

Рис. 5. Інвестиції в основний капітал [5]

Аналіз динаміки освоєних інвестицій в основний капітал у 2009-2011 роках також свідчить про спад темпів їх зростання, що свідчить про можливість виникнення ризиків щодо незавершеного виконання та недофінансування інвестиційних проектів у перспективі, збільшення обсягів зносу основних фондів та зниження конкурентоспроможності продукції.

Провідними сферами за обсягами залучення інвестицій в основний капітал залишаються: промисловість – 52,9 млрд. грн., операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 20,9 млрд. грн., діяльність транспорту і зв'язку – 21,5 млрд. грн. (рис.6).

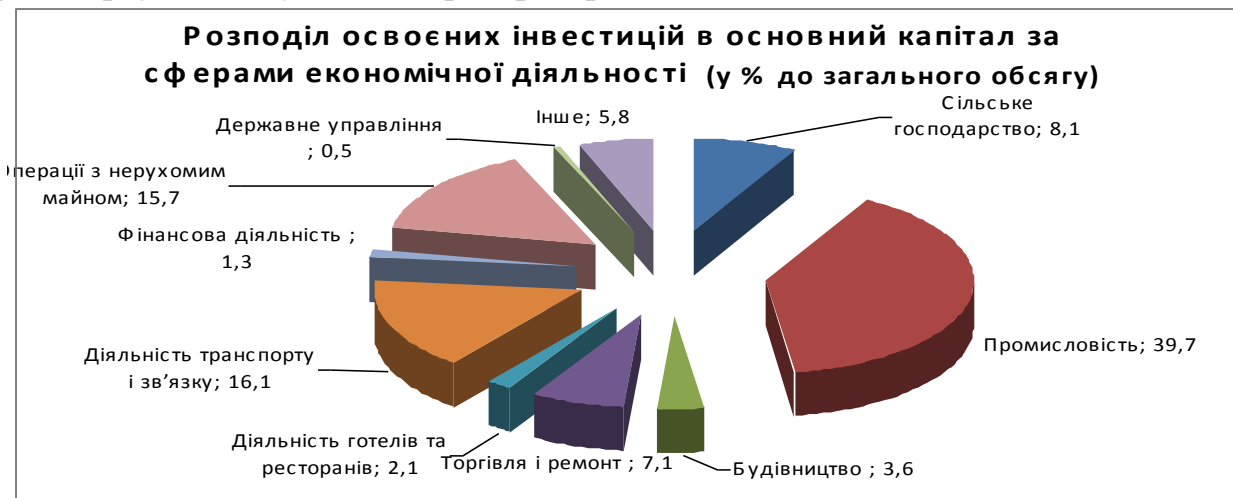

Рис. 6. Розподіл освоєних інвестицій в основний капітал [5]

У січні-вересні 2011 року відбулося збільшення інвестицій в основний капітал за всіма видами економічної діяльності, крім операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям.

Капіталовкладення у діяльність готелів та ресторанів збільшилися на 113,0 % порівняно з відповідним періодом попереднього року і становили 2,1 % від їхнього загального обсягу. Також збільшилися обсяги капіталовкладень в надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту – на 89,9 % (4,1 %); у державне управління – на 67,9 % (0,5 %); в сільське господарство, мисливство та лісове господарство – на 63,5 % (8,1 %); в освіту на 44,5 % (0,8 %); у торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 29,3 % (7,1 %); у будівництво – на 19,2 % (3,6 %); у діяльність транспорту та зв'язку – на 14,4 % (16,1 %); у рибальстві, рибництві – на 7,3 відсотка (0,0 %); в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 6,3 % (0,9 %); у фінансову діяльність – на 3,5 % (1,3 %) [4].

Зменшення інвестицій в основний капітал спостерігалось у операціях з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям - на 14,3 відсотка порівняно з відповідним періодом попереднього року і становили 15,7 відсотка від їхнього загального обсягу (рис. 7).

Рис. 7. Приріст освоєних інвестицій в основний капітал[5] .

Головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких за 9 місяців 2011 року освоєно 59,0 відсотка капіталовкладень. Частка залучених і запозичених коштів, у тому числі кредитів банків та інших позик, коштів

іноземних інвесторів у загальних обсягах капіталовкладень становила 19,6 відсотків.

За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 8,7 відсотка інвестицій в основний капітал. Частка коштів населення на будівництво власного житла становила 8,6 відсотка усіх капіталовкладень.

Рис. 8. Розподіл інвестицій в основний капітал за джерелами[5] .

Така структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал, зокрема домінування в ній внесків за рахунок власних коштів підприємств, ставить в залежність розвиток підприємств та їх інвестиційну активність від їх прибутковості [4].

Тому, для покращення інвестиційної діяльності України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Ряд позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено:

1. На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами.

3. У випадку припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі.

4. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

5. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

6. Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України.

7. З метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її інтеграції в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президентові України.

8. З 1 січня 2012 року набрав чинності Закон України № 2623 “Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна”.

9. Кабінетом Міністрів України прийнято наступні нормативно-правові акти, розроблені Міністерством:

9.1. Постанову Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 389 “Про затвердження програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні”.

9.2 Затверджено порядок проведення експертної оцінки інвестиційної пропозиції, Форму інвестиційної пропозиції, Інструкцію щодо її заповнення, Форму бізнес-плану інвестиційного проекту, що виконується за наявності державної підтримки (наказ Міністерства економіки України про їх затвердження № 714 від 22.06.2010, зареєстрований в Міністерстві юстиції від 19.08.2010 №709/18004);

9.3 Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2011 № 546-р “Про затвердження плану заходів щодо спрощення процедури провадження іноземними підприємствами та підприємствами з іноземними інвестиціями діяльності в Україні на друге півріччя 2011 року”.

9.4. Постанову Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 № 384 "Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства", якою затверджені Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства та Порядок проведення конкурсу з визначення

приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності або які належать Автономній Республіці Крим.

9.5 Постанову Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 № 232 "Про затвердження Методики виявлення видів ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними";

9.6 Постанову Кабінету Міністрів України від 17.03.2011 № 279 "Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства";

9.7. Постанову Кабінету Міністрів України від 09.02.2011 № 81 "Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства".

10. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України розроблено проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про режим іноземного інвестування" щодо визначення строку подання інвестором документів для державної реєстрації іноземних інвестицій, перереєстрації у випадку зміни власника іноземної інвестиції, ануляції реєстрації іноземної [4].

Так, питання сприяння інвестиціям знайшли своє відображення у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". Зокрема, в рамках програми реформ здійснюватимуться конкретні заходи з покращення бізнес-клімату, а саме: удосконалення дозвільної системи, ліцензування, адміністративних послуг, започаткування та ліквідації бізнесу, державного нагляду та контролю, технічного регулювання, формування митних процедур.

Індекси різних світових компаній, що складають рейтинги країн відносно привабливості їх інвестиційного клімату чи загального становища свідчать про незадовільний стан інвестиційного клімату України на сучасному етапі.

Однак протягом 2011 року Уряд продовжував вирішувати поставлене завдання з відновлення економічного зростання і створення на цій основі платформи для започаткування невідкладних системних реформ. В цілому, в Україні за оперативними даними Держкомстату у III кварталі 2011 року відбулося зростання ВВП на 6,6 % по відношенню до відповідного періоду 2010 року

Потенційно наша країна, володіючи значним внутрішнім ринком, розгалуженим промисловим і сільськогосподарським потенціалом, багатими та різноманітними природними ресурсами, а також вигідним геополітичним розташуванням, може стати одним із провідних реципієнтів інвестицій.

У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці тощо у 2011 році становив 4,6 млрд. дол. США. Проблема залишається в нерівномірному розподілі інвестицій між регіонами та між галузями економіки.

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Франція, Швеція, Віргінські Острови, Британські та Сполучені Штати Америки.

Висновки. Отже, у цілому статистичні дані та міжнародна інвестиційна позиція свідчать, що Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, та є достатньо інтегрованою у світове господарство. Визначним фактором є те, що порушення макро-стабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні.

Для суттєвого покращення місця України у світових рейтингах, про які розказувалось вище актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. В статті окреслено ряд позитивних кроків які здійснені в цьому напрямі. А саме: створене правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства; підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу; утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України тощо.

На нашу думку, зазначені заходи сприятимуть покращенню інвестиційного іміджу України та збільшенню обсягів залучення іноземних інвестицій та інвестицій в основний капітал в її економіку.

Література:

1. Мойсеєнко І.П. Інвестування / І.П.Мойсеєнко – К.: Знання, 2006. – 490 с.
2. Index of Economic Freedom / Heritage Foundation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/explore.aspx?view=by-region-country-year>.
3. Інвестиційний клімат в Україні // Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/50436.html>.
4. Інвестиційний клімат в Україні // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/179133/file/invest_klimat%2006_03_2012.doc.
5. Звіт про Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з України в економіці країн ЄС // Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.